

...millum brot og vandasker

Tað sæðst, at vit alt ov sjálvdan hava megnað — ella heldur torað — at tikið ábyrgdina sjálvi, og stungið kósina út í kortið. Vit hava í alt ov stóran mun verið eygleiðarar í egnum landi og tikið við tí, sum umstøðurnar hava dikterað!, segði Rani Nolsøe á fólkafundinum í Føgrulið seinasta leygardag

Millum brot og vandasker navigeraðu Simun og Rasmus háskúlanum úr farnu öld í Klaksvík til nýggju ávintýrlig ár her í Føgrulið, og síðani til høvuðsstaðin, gjøgnum fyrra veraldarbardaga og depressiónina í 1930'um fram til 1942, tá báðir lögdu frá sær. Alla tíðina við einum sterkum stuðli frá fólkunum, men undir rættliga ivasomum stuðli frá myndugleikunum.

Í stríðinum at "vekjja næmingarnar andaliga, so at teir verða forir fyrri at seta livsendamálið út um dagliga streivið fyrri mati og drekka" — sum tað stendur í fyrstu endamálsorðingini — hava háskúlamennirnir offrað eina slíka idealismu, sum vit illani kunnu ímynda okkum í dag.

Eisini fekk háskúlin í virki sínum eitt sera týðningarmikið politiskt stevni, umframt, nevnliga útbreiðsluna av røðuni — av hinum livandi orðunum — sum tað eisini stóð í endamálsorðingini.

Sum kunnugt eru bæði lesnaður og tala sterkast á móðurmálinum, sjálvandi. Og tá eitt fólk fær atgongd til lestna á móðurmálinum, skapar hetta hugsan, og hugsan førir til frælsi. Um orðið gerst frælst, ger tað menniskjuna frælsa. Háskúlin var jú í mong ár

einasti skúli, sum konsekvant undirvísti á føroyskum!

Soleiðis komu háskúlamennirnir í sínum stillföra virksemini at buggva fólk út til at taka við sínum egna samfelagi. At hetta virksemini hevur verið í djúpari hendson til donsku yvirvöldina og stuðlar hennara her á landi, má vera sjálvsagt.

Teir tóku tjóðskaparstríðið niður av pedistalium, og praktiseraðu tað í dagligum verki í eini søguligari tíð, sum vit eiga at halda eitt vakið eyga við. Ti talan er um eitt tíðarskeið, sum á sín hátt minnir um okkara tíð. Og nógv er at læra av.

Um vit kritiskt hyggja at føroya sögu, so sæðst eitt ávíst tema ganga aftur, tá nakað av veruligum týðningi er farið fram í okkara samfelag:

Avgerðirnar eru avreiddar til umstøðurnar!

Tað hava alt ov ofta verið umstøðurnar, sum hava stýrt útviklinginum. Ikki vit sjálvu á egnum beinum ella í samvinnu við umstøðurnar. Nei! Alt ov mangan, tí vit sjálvi ikki trinu fram og tóku sakina í egnar hendur.

- Soleiðis var við donsku grundlógini, tá hon var sett í gildi í Føroyum í 1851.

- Soleiðis var við Tilboðinum í 1906, sum

ongantið fekk gildið.

- Soleiðis var við Merkinum, sum bretar tryggjaðu okkum í 1940

- Soleiðis var við fólkatakvøðuni í 1946, sum ikki bleiv fylgd

- Soleiðis var við amerikansku Marshall-hjálpin, sum lyfti okkum tekniliga úr slupp- og kolatrolarteknini.

- Soleiðis var við NATO-basunum um sama mundi. Um vit vóru fyrri ella í móti, so vóru vit als ikki eftirspurd.

- Soleiðis var við 200 fj. fiskimarkinum, sum vit vóru noyðd til at seta í gildi í 1977, tá øll stranda-londini í Norðuratlantshavinum høvdu flutt út. Hjá okkum var onki í at velja, vit vóru noyðd at fylgja við.

- Soleiðis var 1980'um, sum 90'ara kreppan av við.

- Soleiðis hevur verið seinastu árin, tá fylgissveinarnir og kunningar-tøknin gjørdur loftmiðla-monopolini meiningsleys, so tey seinni vóru avtikin.

- Soleiðis hevur eisini verið við búskaparligu framgongdini seinna árin. Eru tað ikki positivu al-tjóða marknaðar- og rentu-útviklingurin og livfrøðiligu menningini í havinum fyrri at takka?

Tað sæðst, at vit alt ov sjálvdan hava megnað — ella heldur torað — at

tikið ábyrgdina sjálvi, og stungið kósina út í kortið. Vit hava í alt ov stóran mun verið eygleiðarar í egnum landi og tikið við tí, sum umstøðurnar hava dikterað!

Eitt lýsandi undantak vóru íkoman av tjóðskaparrørsluni og stovnanin av Føroya Fólkaháskúla. Og just av hesi orsök kann hetta tíðarskeið í dag gerast okkum ein so virðismikil lærdómur, tí eins og tá krevja umstøðurnar av okkum í dag tær týðningarmestu avgerðir í hesu öldini: skulu vit eftir 500 ár trína út úr okkara ójavnsetta sambandi við Danmark, ella skulu vit ikki! Og um so er, hvussu skal tað gerast til tess at tryggja tjóðini tilverurætt í tí modernaðna heiminum.

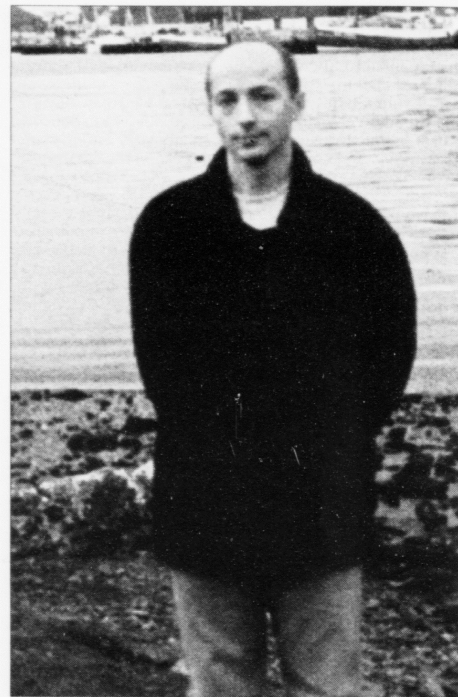
Um vit hyggja nærri at tíðini um seinasta aldar-skifti, minnir tað ikki sørt um tíðina í dag.

Rembingarnar um aldarmótíð

Tá ið Simun á Skarði og Rasmus Rasmussen stovnaðu háskúlan í 1899, hendi tað í eini broytingartíð, sum man ikki hevði sæð maken til áður í føroya sögu.

Tær størstu broytingarnar stóðust ikki á málstríðinum ella tjóðskaparstríðinum, hóast hetta stríð sumboleskt spókti alla-staðni og fylt sera nógv.

Tær stóru broytingarnar

Rani Nolsøe — ein av røðarunum í Føgrulið leygardagin

vóru í veruleikanum búskaparligar!

Og tað var ikki av tilvild, at vit finga tjóðskaparligu rembingina um sama mundi. Tí tað, sum fylgdi í kjalarvørinum av búskaparligu broytingunum, var ein sosial kollvelting í føroyska samfelagnum, sum meir og minni hevði prutlað undir lokinum tað mesta av farna árhundraði, og sum seinast í öldini brast út í ljósan loga. Eins nógv sum tjóðskaparrørslan var ein reaktión uppá donsku mentannaravirkanina í Føroyum, var hon ein reaktión uppá ta sosialu kollvelting, ið stóðst av búskaparligu broytingunum.

Sluppinar streymaðu til landið og tømdu gomlu garðarnar fyrri arbeiðskonur og húskallar.

Tey gjørdust fiskagentur og fiskimenn og bóndurnir mistu bæði arbeiðsmegina og tignina, teir í øldir høvdu haft.

Árið 1910 vóru heili 1786 fyrrverandi húskallar og aðrir umborð á sluppunum.

Hartil koma allar arbeiðsgenturnar og tær, sum arbeiddu í fiskinum á landi.

Hetta skal setast í mun til samlaða talið av føroyingum, sum tá vóru knappir 18.000 í tali.

Her hevur verið talan um eina sanna kollvelting av liviumstøðunum. Eitt týðuligt dømi er brennivinslógávan frá 1907.

Nógv fleiri fólk enn væntað leitaðu sær til Føgruliðar á fólkafund í góðveðrinum seinasta leygardag. Riðilin oman av Hálsi mundi ikki fingið nakran enda

Drekkariðið varð vordíð so ógvusligt, og fylgjurnar so umfatandi, at øll brennivinsføla við eina fólkatakvøðu varð bannað.

Ein freistast at halda, at fyrstu ættarliðini, sum mannaðu slupplotan og sum arbeiddu tímalønt á landi, illa megnaðu hesar djúpu broytingar í liviumstøðunum.

Men slupptíðin jarðaði með alla gamla bóndasamfelagið og upplivdist fyrstu árin av flestu føroyingum sum eitt stórt framstig.

Politiska reaktiónin

Stovnanin av Sjálvstýrisflokkinum og Sambandsflokkinum við valið í 1906 vóru politiska reaktiónin uppá hesa byltingartíð. Men í mun til ta búskaparligu gongdina, gjørdist politiska reaktiónin eitt dygt afturstig fyrri útviklingin.

Við góðum forståðils fyrri útviklinginum og skili fyrri realiteti, samráddust Jóannis Paturson, fólkatingsumboð og Alberti danskí lógmaráðharrin, seg í 1906 fram til eina skipan fyrri Føroyar í Danska ríkinum, kallað "tilboðið", sum minti sera nógv um heimastýrislógina, sum 42 ár seinni varð sett í gildi.

Alberti hevði tá hesa sera áhugaverdu viðmerking um stóðuna í Føroyum:

"... den nuværende regering er fuldkommen rede til en imødekomende forhandling med færingerne om en ordning og udvikling af øernes forhold i fremtiden, navnlig således, at de færøske myndigheder, deriblandt jo i særlig grad lagtinget, får en større indflydelse på de lokale forhold og bliver i stand

